

ความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับเมืองเพชรบุรี ในสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 6 (พ.ศ.2394 – 2468)

The Relationship between the King and Mueang Phetchaburi
during the Reign of King Rama IV to King Rama VI (A.D. 1851 – 1925)

ฐิติมา สุวรรณชาติ¹ / ไพลิน ทรัพย์อุดมผล²
Thitima Suwannachat¹/ Pailin Supudompol²

^{1,2}อาจารย์ประจำสาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

^{1,2}Lecturer of Community Development Program, Faculty of Humanities and Social Sciences,
Phetchaburi Rajabhat University

*Corresponding author Email: kwuk44@hotmail.com

(Received: January 6, 2021; Revised : March 9, 2021; Accepted: May 10, 2021)

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับเมืองเพชรบุรี ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 6 พบว่า เมืองเพชรบุรีได้รับการพัฒนาเป็นเมืองที่มีศักยภาพในการต้อนรับชาวต่างชาติที่เดินทางเข้ามาในประเทศไทย โดยจะเห็นได้ว่าในช่วงเวลาดังกล่าวมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจของเมืองเพชรบุรีเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เกิดขึ้นจากความผูกพันระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชนชาวเพชรบุรี การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นมีจุดเริ่มต้นมาจากอิทธิพลตะวันตกที่หลั่งไหลเข้ามาหลังการทาสัญญาเบaring ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทำให้ประเทศสยามต้องปรับปรุงประเทศให้ทัดเทียมกับตะวันตกในทุก ๆ ด้าน

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนำมาซึ่งการปรับปรุงประเทศในทุกด้าน เพื่อให้มีความเจริญทัดเทียมกับตะวันตก ซึ่งรวมถึงการพัฒนาประเทศในส่วนภูมิภาคทำให้อิทธิพลเหล่านั้นแผ่กระจายสู่ภูมิภาคอย่างมากมาย เพชรบุรีเป็นเมืองหนึ่งที่ได้รับการพัฒนาตามอิทธิพลนั้นด้วย ดังปรากฏหลักฐานทั้งที่เป็นรูปธรรม และนามธรรม เช่น การสร้างพระราชวัง การสร้างถนน สะพาน สิ่งเหล่านี้นำมาซึ่งความผูกพันที่ประชาชนชาวเมืองเพชรบุรีมีต่อพระมหากษัตริย์ และสายสัมพันธ์นั้นยังคงอยู่มาจนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ : ความสัมพันธ์ พระมหากษัตริย์ เมืองเพชรบุรี

Abstract

The objective of this research was to study the relationship between the King and Mueang Phetchaburi during the Reign of King Rama IV to King Rama VI. It was found that Phetchaburi had been developed as a city that had the potential to welcome foreigners entering Thailand. During that time, there were tremendous social and economic changes in

Mueang Phetchaburi. This came from the relationship between the King and the people of Mueang Phetchaburi. The change took place as Western influence came after the Bowring Treaty during the reign of King Rama IV. Therefore, Siam had to improve the country to be comparable to the western in every aspect.

The change brought improvements to the country in all areas in order to have prosperity equal to the West, including the development of the country in the region. It spread those influences into the region. Phetchaburi was developed under that influence as well, with both concrete and abstract evidence such as palaces, roads, and bridge construction. These things made the people of Mueang Phetchaburi attached to the King, and that relationship still exists today.

Key words: Relationship, King, Mueang Phetchaburi

บทนำ

เพชรบุรี ตั้งอยู่ในภาคกลางของประเทศไทยมีประวัติความเป็นมายาวนาน เคยมีความรุ่งเรืองมาแต่โบราณ มีหลักฐานปรากฏในรูปของโบราณสถาน โบราณวัตถุมากมาย รวมทั้งวัดเก่าแก่และบ้านเรือนทรงไทยจำนวนมาก อาจกล่าวได้ว่าความเจริญรุ่งเรืองของเพชรบุรีนั้นมาจากความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรที่มีอยู่ในเพชรบุรี ทั้งมีสถานที่ตั้งที่ประกอบไปด้วยภูเขาสูง ที่ราบลุ่มแม่น้ำ และที่ราบชายฝั่งทะเล ทำให้มีความหลากหลายทางชีวภาพ อาหารการกินอุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะการมีต้นตาลจำนวนมาก เพชรบุรีจึงชื่อเสียงในฐานะแหล่งผลิตน้ำตาล

จากประวัติศาสตร์อันยาวนานของเพชรบุรีมีการพบหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงการเป็นชุมชนเก่าแก่ที่สามารถย้อนไปได้ถึงยุคหิน และมีวิวัฒนาการที่สืบเนื่องยาวนานจนกลายเป็นอาณาจักรเล็ก ๆ อาณาจักรหนึ่งบางสมัยมีเจ้าผู้ครองนครหรือกษัตริย์ปกครองเป็นอิสระ บางสมัยอาจจะตกเป็นเมืองขึ้นของอาณาจักรที่เข้มแข็งกว่า อย่างไรก็ตาม เจ้าผู้ครองนครของเพชรบุรีได้ส่งเครื่องบรรณาการไปยังเมืองจันทบูรตามระบบบรรณาการอยู่เป็นประจำ สถานที่ตั้งของเมืองเพชรบุรีถือว่าเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ในชัยภูมิที่ดี ปลอดภัยจากภัยธรรมชาติ เป็นแผ่นดินที่อุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร มีศิลปวัฒนธรรมงดงามและมีผู้คนอาศัยหลายเผ่าพันธุ์ ที่มาของชื่อเมืองนั้นอาจเรียกตามตำนานที่เล่าสืบกันมาว่าในสมัยโบราณเคยมีแสงระยิบระยับในเวลาค่ำคืน ทำให้เข้าใจกันว่ามีเพชรพลอยบนเขานั้น บางตำนานก็ว่าเรียกตามชื่อของแม่น้ำเพชรบุรี ซึ่งเรียกกันมาก่อนที่จะมีการสร้างเมือง

ศิลปวัตถุในเมืองเพชรบุรีมีปรากฏให้เห็นมากมาย เป็นหลักฐานทางโบราณคดี ที่แสดงให้เห็นว่าเพชรบุรีเคยเป็นบ้านเมืองที่มีผู้คนอาศัยอยู่เป็นชุมชนถาวร และมีหลักฐานแสดงความเป็นเมืองที่เป็นที่รู้จักปรากฏอยู่ในศิลาจารึกวัดเขากบ สมัยสุโขทัยที่กล่าวถึงการเดินทางของพระศรีศรียาทราชจุฬามณี ขากลับจากอินเดียและศรีลังกา จนกระทั่งสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เพชรบุรีก็เกี่ยวข้องกับต้นวงศ์ของพระเจ้าอู่ทอง ซึ่งเคยมาปกครองเพชรบุรี ทำให้เมืองเพชรบุรีมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพระมหากษัตริย์กรุงศรีอยุธยาโดยตลอด ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองเพชรบุรีกับพระมหากษัตริย์ยังคงดำเนินต่อมาจนถึงสมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ แต่รูปแบบอาจเปลี่ยนแปลงไปบ้างเนื่องจากการปรับตัวอย่างขนานใหญ่ของไทย จากการถูกประเทศตะวันตก

คุกคาม ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อนำพาประเทศไทยไปสู่ความทันสมัยในเวลาต่อมา (ฐิติมา สุวรรณชาติ, 2559: 18) ซึ่งนับแต่นั้นเป็นต้นมา ทำให้เราได้เห็นอิทธิพลศิลปวัฒนธรรมจากตะวันตกเข้ามาผสมผสานในศิลปวัฒนธรรมของไทยด้วย

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ได้เสด็จประทับแรมที่เมืองเพชรบุรี หลายครั้ง ได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพลับพลาที่ประทับแรมขึ้นที่ชายทะเล ในเขตตำบลบางทะเล เมื่อปี พ.ศ.2460 เป็นอาคารไม้ ใต้ถุนสูง หลังคามุงจาก ฝาขัดแตะ พระราชทานนามว่า ค่ายหลวงหาดเจ้าสำราญ ในช่วงเวลา ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2460 – 2466 พระองค์ได้เสด็จมาประทับแรมที่ค่ายหลวงหาดเจ้าสำราญเกือบทุกปีในเวลาต่อมา พระองค์ได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระราชนิเวศน์มฤตทายวัน ประกอบด้วยพระที่นั่งสามองค์ ได้แก่ พระที่นั่งสมุทรพิมาน พระที่นั่งไพศาลสาคร และพระที่นั่งสโมสรเสวกามาตย์

จะเห็นได้ว่าเมืองเพชรบุรีเป็นเมืองที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ไทยหลายยุคหลายสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระมหากษัตริย์ไทยสมัยรัตนโกสินทร์ ถึง 3 พระองค์ ซึ่งเป็นสิ่งที่น่าศึกษามากกว่า โดยศักยภาพของเมืองเพชรบุรีนั้น มีสิ่งที่น่าสนใจหลายประการ เช่น สภาพทางภูมิศาสตร์ในเมืองเพชรบุรี ที่มีทั้งภูเขา และทะเล สามารถเป็นเมืองแห่งการพักผ่อนตากอากาศได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะเมื่อไทยไม่ต้องทำสงครามกับพม่าอย่างสิ้นเชิง จากเหตุผลที่ว่าพม่าได้ตกไปเป็นอาณานิคมของอังกฤษแล้วนั่นเองงานวิจัยนี้จึงต้องการศึกษาประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ ที่เป็นความเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด ระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์ กับเมืองเพชรบุรีในสมัยรัตนโกสินทร์ยุคที่ชาติไทยกำลังมีการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวง ซึ่งนับเป็นยุคหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญ และเมืองเพชรบุรีในฐานะที่เป็นเมืองสำคัญมาแต่อดีต ก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปเมื่ออารยธรรมจากตะวันตกได้หลังไหลเข้ามาสู่ประเทศไทย ซึ่งยังไม่มีการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับเมืองเพชรบุรี ในลักษณะงานวิจัยโดยตรง มีเพียงงานเขียนในรูปบทความเป็นส่วนใหญ่ ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาถึงความความสัมพันธ์ดังกล่าว เพื่อให้ภาพทางด้านประวัติศาสตร์ของเมืองเพชรบุรีในช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงที่มีการรับอารยธรรมของตะวันตกมีความเด่นชัดมากขึ้น

เอกสารที่เกี่ยวข้อง

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับเมืองเพชรบุรีในสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 6 (พ.ศ.2394 – 2468) ได้แก่ งานเขียนของ เสวย เกิดเจริญ (2542) เกี่ยวกับพระปิยมหาราชกับเมืองเพชร อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ จำสับเอกหญิงอุไร อังกินันท์ ได้กล่าวถึงการเสด็จมาเมืองเพชรบุรีของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และทรงประกอบพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ที่แสดงถึงความผูกพันที่พระองค์ทรงมีต่อชาวเมืองเพชรบุรีในเรื่องต่าง ๆ เช่น อาหารการกินในเมืองเพชรบุรี การปลูกต้นมะฮอกกานี เป็นต้น นอกจากนี้ยังทรงโปรดประพาสไปในที่ต่าง ๆ ของเมืองเพชรบุรี เช่น วัดใหญ่สุวรรณาราม วัดเขาลูกช้าง ถ้าเขาหลวง ฯลฯ โดยได้นำเนื้อหาดังกล่าวมาเป็นแนวทางในการศึกษา

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับเมืองเพชรบุรี ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 6

ระเบียบวิธีวิจัย

ในการศึกษาค้นคว้าเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับเมืองเพชรบุรีในสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 6 (พ.ศ.2394 – 2468) อาศัยวิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical approach) และจะนำเสนอรายงานแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical description) โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. การศึกษาค้นคว้าข้อมูล เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ซึ่งมีทั้งเอกสารชั้นต้น (Primary sources) เช่น เอกสารกรมราชเลขาธิการในสมัยรัชกาลที่ 4 – 6 พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ฯลฯ และเอกสารชั้นรอง (Secondary sources) เช่น วิทยานิพนธ์ งานวิจัย หนังสือภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ บทความ วารสารที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น และจะพิจารณาข้อมูลที่เป็นโบราณสถาน และโบราณวัตถุ ประกอบตามสมควร
2. วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารเป็นหลัก โดยมีเครื่องมือสำคัญที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ แบบบันทึกข้อมูลจากเอกสาร
3. นำเสนอรายงานการวิจัยในรูปแบบ พรรณนาวิเคราะห์ (Analytical description) โดยนำเสนอตามลำดับเหตุการณ์ก่อนหลัง

การตั้งเมืองเพชรบุรี

เมืองเพชรบุรีเป็นเมืองที่อยู่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเพชรบุรี ภายหลังย้ายเมืองมาตั้งอยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเพชรบุรี มีวัดอยู่วัดหนึ่ง เรียกว่า วัดแรก ตั้งอยู่ฝั่งคลองแม่น้ำซึ่งยังสรุปไม่ได้ว่าเป็นวัดที่สร้างเป็นวัดแรกของเมือง หรือ เป็นวัดที่สร้างขึ้นสำหรับใช้ในพระราชพิธีแรกนา ส่วนวัดกลางเมืองน่าจะเป็นวัดเกาะ ต่อมาได้มีการตั้งเมืองใหม่ขึ้นอีกครั้งหนึ่ง โดยมีกำแพงตั้งแต่ประตูเมืองด้านใต้ที่เรียกว่า ศาลเจ้าประตูเมือง ยื่นไปทางวัดป้อมซึ่งมีป้อมอยู่ แล้ววกไปทางตะวันออก ยื่นตรงไปแถบวัดไตรโลก ย่านกำแพงมีประตูหนึ่ง เรียกว่า ประตูบางจาน ซึ่งเป็นทางไปบ้านบางจาน แล้วโอบมาทางทิศเหนือไปตกคลองกระแชง (แม่น้ำเพชรบุรีอยู่กลางเมือง) มีประตูเรียกว่า ประตูคลองกระแชง ตัวเมืองมีความกว้างยาวอยู่มาก แต่จะมีประตูป้อมมากน้อยเพียงใดไม่แน่ชัด (ฉลง สุนทรวาณิชย์, 2550: 47–48)

ที่มาของชื่อเมืองเพชรบุรีนั้น เกิดจากการที่ในเมืองมีภูเขาสองแสงระยิบระยับในเวลากลางคืน จนเป็นสัญลักษณ์ของผู้ที่เดินทางผ่านไปมาค้าขายในเมืองนี้ จนกระทั่งมีการขนานนามเมืองนี้ว่า เมืองเพชรบุรี โดยเหตุที่เข้าใจว่าในแสงระยิบระยับนั้นเกิดจาก แสงเพชรพลอยที่ฝังตัวอยู่ในภูเขานั้นเอง นอกจากนี้ ตำนานยังได้กล่าวถึงลักษณะการปกครองของเมืองเพชรบุรีว่า เป็นเมืองที่มีพระมหากษัตริย์ปกครองอย่างร่มเย็นเป็นสุขสืบมาเป็นเวลานาน ทั้งยังเป็นเมืองที่มีความมั่งคั่งไปด้วยทรัพย์สมบัติ และความรู้ มีพ่อค้าชาวต่างชาติเข้ามาค้าขายด้วยเป็นจำนวนมาก แสดงถึงความเป็นเมืองที่ยิ่งใหญ่ และมีชื่อเสียงในหมู่ชาวต่างชาติพอควร กล่าวโดยสรุปได้ว่าเพชรบุรี คงได้มีการรวบรวมผู้คนเป็นชุมชน แล้วขยายสู่ความเป็นเมือง จนกระทั่งกลายเป็นอาณาจักรที่มีความเจริญก้าวหน้า เป็นที่รู้จักของชาวต่างชาติมาเป็นเวลาช้านานแล้ว

อย่างไรก็ตาม มีเรื่องเล่าถึงที่มาของชื่อเมืองเพชรบุรีอีกทางหนึ่ง คือ ชื่อของแม่น้ำเพชรบุรี แต่เดิมเป็นแม่น้ำที่ไหลมาจากเทือกเขาตะนาวศรีผ่านภูเขาที่ชื่อว่า “เขาเพชรรอบ” ซึ่งมีหินแข็งแกร่งสีต่าง ๆ คล้ายเพชรพลอย เมื่อน้ำไหลผ่านก็เกิดเขาก้อนหินสีเล็ก ๆ เหล่านี้หลุดเลื่อนไหลลงตามลำน้ำ มีชาวบ้านเก็บได้และคัดก้อนที่สวยงามไปเจียรระโนทำแหวนด้วย ดังนั้น ลำน้ำนี้จึงเรียกว่า “แม่น้ำเพชร” กันเรื่อยมา (ร.อ.ชาญ ชาญใช้จักร ร.น.

และทรงชัย เจตะบุตร อ้างถึงใน มนุ อุดมเวช, 2559 : 16) เมื่อมีผู้คนเข้ามาตั้งชุมชนจนกลายเป็นเมืองอยู่บริเวณแม่น้ำนั้นแล้วจึงได้เรียกชื่อเมืองตามชื่อแม่น้ำนั้นว่า “เมืองเพชรบุรี”

เพชรบุรีสมัยก่อนประวัติศาสตร์

เพชรบุรี เป็นเมืองที่มีหลักฐานความเป็นชุมชนที่มีผู้คนอยู่อาศัยมานาน นับเนื่องได้ถึงยุคหิน โดยพบว่ามีโบราณวัตถุที่เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ของคนในยุคหิน ได้แก่ ขวานหินขัด ที่มีหลายขนาด แสดงถึงความเป็นกลุ่มของผู้คนที่อาศัยอยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำเพชรบุรี ซึ่งต่อมาได้พัฒนาสู่ความเป็นเมือง อาจสันนิษฐานในเบื้องต้นได้ว่า รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของคนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในต้นแม่น้ำเพชรบุรีนั้น มีการตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยบนเขตที่ราบหุบเขาใกล้กับแหล่งน้ำ ในบางครั้งอาจมีการใช้ถ้ำหรือเพิงผาเป็นที่พักอาศัยชั่วคราว พบว่า รูปแบบของเครื่องมือเครื่องใช้ของคนในยุคนี้ ได้แก่ ขวานหินขัด ภาชนะดินเผา และเครื่องประดับ บ่งบอกถึงความเป็นชุมชนในกลุ่มสังคมเกษตรกรรม อย่างไรก็ตาม ยังไม่พบหลักฐานการเพาะปลูก ไม่ว่าจะเป็นข้าวหรือพืชผักอื่น ๆ แหล่งอาหารส่วนหนึ่งจึงน่าจะได้มาจากการหาของป่า ประเภทพืชผัก หน่อไม้ ผลไม้ สมุนไพร รวงผึ้ง หรือการล่าสัตว์ป่าประเภทเก้ง กวาง ไก่ และการจับสัตว์น้ำพวกเต่า หรือหอยกาบ แสดงถึงรูปแบบการดำรงชีวิตที่ยังต้องพึ่งพาธรรมชาติเป็นสำคัญ ดังนั้น ปัจจัยในเรื่องความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ และแร่ธาตุในพื้นที่ จึงน่าจะเป็นมูลเหตุหรือแรงจูงใจสำคัญของการตั้งถิ่นฐานในระยะเริ่มแรกของคนในพื้นที่ต้นน้ำเพชรบุรี คนก่อนประวัติศาสตร์ในเขตนี้มีการใช้เครื่องมือหินขัดกันอย่างแพร่หลาย แสดงถึงพัฒนาการของเครื่องมือเครื่องใช้จากหิน ที่มีความหลากหลายของรูปแบบเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ยังพบภาชนะดินเผาในเขตต้นแม่น้ำเพชรบุรี มีลักษณะเป็นหม้อดินเผาก้นกลม ปากบาน ลำตัวมีสัน(พยุ่ง วงษ์น้อย, 2557: 18–22) การดำเนินชีวิตในยุคสมัยนี้ แม้จะบ่งบอกความเป็นชุมชนที่มีการอาศัยอยู่เป็นกลุ่มที่ค่อนข้างใหญ่ แต่ก็ยังมีการพึ่งพาธรรมชาติเพื่อการเลี้ยงชีพผู้คนในชุมชนอยู่มาก

เพชรบุรีสมัยประวัติศาสตร์

ชื่อของเมืองเพชรบุรี ปรากฏหลักฐานแน่ชัด ในจารึกสุโขทัย 2 หลัก คือ จารึกหลักที่ 1 และจารึกวัดเขากบ ในจารึกหลักที่ 1 ตอนที่กล่าวถึงเมืองในอาณาเขตของสุโขทัยที่อยู่ทางใต้กล่าวว่า “...เบื่องหัวนอน รอดคนที่ พระบาง แพรก สุพรรณภูมิ ราชบุรี เพชรบุรี ศรีธรรมราช ผังทะเลสมุทรเป็นที่แล้ว...” จากข้อความในจารึกแสดงให้เห็นว่าเพชรบุรีมีฐานะเป็นเมืองที่น่าจะมีความสำคัญใกล้เคียงกับเมืองต่าง ๆ ที่ถูกกล่าวถึงในจารึก เช่น สุพรรณภูมิ ราชบุรี และนครศรีธรรมราช และในศิลาจารึกวัดเขากบ ที่กล่าวถึงการแสวงหาพระธาตุจนถึงเมืองอินเตียและลังกาตอนหนึ่งกล่าวถึงเส้นทางขากลับที่ได้เดินทางมาขึ้นบกที่ตะนาวศรี แล้วตัดข้ามมาเพชรบุรี ย้อนขึ้นไปยังราชบุรีและอโยธยา ดังนี้ “...โสธ ฝสมลิสข้าว ข้ามมาลุตตะนาวศรี เพื่อเลือกเอาฝูงคนดี สิ่งหลที่ปรอดพระพุทธศรีอารยไมตรีเพชรบุรีราชบุรี...ส อโยธยา ศรีรามเทพนคร...” ประวัติศาสตร์เพชรบุรีช่วงก่อนสมัยอยุธยา เราจะพบหลักฐานว่า เพชรบุรีเป็นชุมชนแน่นอนมาแต่ครั้งทวารวดี และเป็นชุมชนสืบเนื่องมาจนกระทั่งเป็นขนาดชุมชนใหญ่ในสมัยขอมเรืองอำนาจ โดยมีฐานะเป็นเมืองขึ้นของขอมในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 หลังจากนั้นก็เป็นอิสระอยู่ระยะหนึ่ง จนถึงสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช แห่งกรุงสุโขทัย เพชรบุรีก็ยอมรับอำนาจของสุโขทัย เมื่อสิ้นพ่อขุนรามคำแหงแล้วจึงเป็นอิสระอีกครั้ง จนถึงสมัยอยุธยาหลักฐานสำคัญในเรื่องนี้คือการบันทึกของจีนสมัยพระเจ้าหงวนสีโจวฮ่องเต้ พ.ศ.1837 กล่าวว่า “กัมจูฮือตัง (กันจูเออตัน กมรเตง) แห่ง

เมืองปึกซิกอันบุลีเฮียะ (ปีฉีบุลีเฮียะ-เพชรบุรี) ส่งทูตมาถวายเครื่องบรรณาการ” (มนู อุดมเวช, 2531: 20–22) ซึ่งเป็นการแสดงถึงความเป็นอิสระของเมืองเพชรบุรีได้อย่างชัดเจน

ต่อมาในสมัยอยุธยาการปกครองมีความแตกต่างไปจากสมัยสุโขทัยอยู่บ้าง กล่าวคือ พระมหากษัตริย์ทรงมีฐานะเป็นสมมติเทพ ทรงมีอำนาจสูงสุดในการปกครอง ซึ่งเรียกว่า การปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยได้รับอิทธิพลส่วนหนึ่งจากลัทธิพราหมณ์ แบบเทวราชา หรือเทวสิทธิ ทำให้แนวความคิดเทวราชาเข้ามามีอิทธิพลต่อสังคมไทยมากขึ้น พระมหากษัตริย์เป็นเสมือนเจ้าชีวิตเป็นผู้มีอำนาจเด็ดขาด สามารถกำหนดชะตาชีวิตของผู้อยู่ใต้การปกครองได้ ในสมัยกรุงศรีอยุธยาจัดการปกครองหัวเมืองออกเป็นหัวเมืองฝ่ายตะวันตก หัวเมืองฝ่ายเหนือ และหัวเมืองฝ่ายใต้ สำหรับเมืองเพชรบุรี สังกัดหัวเมืองฝ่ายตะวันตก เป็นรูปแบบศักดินาสวามิภักดิ์ จนกระทั่งมีการเปลี่ยนแปลงในรัชสมัยพระบรมไตรโลกนาถ การปรับปรุงศักดินาข้าราชการ เป็นการปรับปรุงอำนาจการถือศักดินาในที่นา มีอำนาจควบคุมและเกณฑ์แรง ตลอดจนเก็บส่วยจากไพร่หรือเลก หัวเมืองต่าง ๆ จะไม่ขึ้นอยู่เสนาบดีคนใดคนหนึ่งแต่เพียงคนเดียวอีกต่อไป แต่จะมีขุนนาง เสนาบดี หลายฝ่ายเข้ามาดูแลหัวเมืองในงานต่าง ๆ มากขึ้น มีลักษณะขึ้นกับเสนาบดีบางคนมากบ้างน้อยบ้าง

ข้าราชการผู้ใหญ่ ซึ่งทำหน้าที่ปกครองดูแลเมืองเพชรบุรีนั้น เป็นข้าราชการที่ได้รับการแต่งตั้งจากเมืองหลวงโดยตรง ซึ่งตำแหน่งของข้าราชการเมืองเพชรบุรี ได้แก่ เจ้าเมืองเพชรบุรี ปลัดเมืองเพชรบุรี ยกกระบัตร หลวงวิจิตรภักดี จำเมือง และสารเลข ในระยะแรก เจ้าเมืองจะเป็นผู้ใช้อำนาจเกือบจะสิทธิ์ขาดทุกอย่างในเมือง แต่หลังจากการปรับปรุงระบบราชการในสมัยพระบรมไตรโลกนาถแล้ว อำนาจของส่วนกลางที่จะเข้ามามีส่วนในการบริหารราชการโดยตรงมีมากขึ้น แต่อำนาจของเจ้าเมืองในการบริหารราชการส่วนท้องถิ่นก็ยังมียอยู่

เพชรบุรีมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพระมหากษัตริย์หลายพระองค์ เช่น พระมหาจักรพรรดิ ทรงได้ช้างเผือกพลาย จากป่าเมืองเพชรบุรี ชื่อว่า พระแก้วทรงบาตร สมเด็จพระนเรศวรมหาราช และสมเด็จพระพุทธเจ้าเสือ ทรงโปรดปรานเมืองเพชรบุรีเป็นพิเศษ จึงได้เสด็จมาประทับที่เมืองเพชรบุรี ณ ตำบลโดนดหลวง เพื่อทรงเบ็ด พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ได้โปรดเกล้าฯ ให้พระมหเสีทั้งสอง ที่ทรงเป็นชาวสมอลือ เมืองเพชรบุรี ได้ทรงกรม เป็นต้น ราชสำนักอยุธยาให้ความสนใจในเมืองเพชรบุรี และได้สร้างสรรคงานด้านศิลปกรรมทั่วไปในเมืองเพชรบุรี เป็นจำนวนมาก เช่น ศาลาการเปรียญวัดใหญ่สุวรรณาราม เป็นตัวอย่างเรือนหลวงรวมฝีมือช่างไว้หลายแขนง เป็นเรือนไทยขนาดใหญ่ หลังคาหัวท้ายยกเป็นมุข เรียกว่ามุขประเจ็ด ซึ่งเป็นลักษณะของสถาปัตยกรรมไทยสมัยอยุธยา เป็นต้น (ฐิติมา สุวรรณชาติ, 2559: 77–78) ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับชาวเมืองเพชรบุรีนั้น ได้เริ่มมีความใกล้ชิดและผูกพันกันมาตั้งแต่สมัยอยุธยาแล้ว

เพชรบุรีสมัยธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้น

สมัยพระเจ้าตากสินจนถึงแผ่นดินพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ไทยยังคงทำสงครามกับพม่ามาโดยตลอด ซึ่งเจ้าเมืองและชาวเมืองเพชรบุรีก็ยังคงมีส่วนในการทำสงครามดังกล่าว จนเมื่อพม่าตกเป็นของอังกฤษบทบาทของเมืองเพชรบุรีที่มีต่อเมืองหลวงและราชสำนักจึงค่อยๆ เปลี่ยนไป ประวัติศาสตร์เพชรบุรีปรากฏหลักฐานครั้งแรกในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี ด้วยการปราบก๊กนครศรีธรรมราช ทรงโปรดฯ ให้เจ้าพระยาจักรี พระยายมราช พระยาอภัยรัตนฤทธิ และพระยาเพชรบุรี เป็นกองหน้ายกไปตีเมืองนครศรีธรรมราชการรบคราวนี้พระยาเพชรบุรีตายในทิวป่า ทั้งนี้เพราะนายทัพนายกองมิได้สามัคคีกัน สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจึงยกทัพหลวงไปทางเรือไปช่วย แต่เมื่อกองเรือมาถึงตำบลบางทะเล หาดเจ้าสำราญ ถูกพายุเรือล่มเป็นจำนวนหลายลำ ซึ่งย่อมหมายถึง

ประชาชน พลเมืองที่ถูกเกณฑ์ไปจากเพชรบุรียอมเสียชีวิตไปด้วยไม่น้อย สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี จึงทรงตั้งพิธีบวงสรวงและพักทัพเพชรบุรีระยะหนึ่งต่อมาในปี พ.ศ. 2317 เกิดศึกพม่าที่บางแก้ว ราชบุรี สงครามครั้งนี้เจ้าเมืองเพชรบุรี และผู้คนที่ยกทัพจากเพชรบุรีได้มีส่วนร่วมในสงครามครั้งนี้ด้วย ซึ่งทัพพม่าที่เข้ามานั้นมีกำลังมากจนกองทัพของพระยาอมรราชแตก พระยาเพชรบุรีอยู่ในกองทัพนี้ด้วยก็หนีออกมาพบกับทัพของเมืองหลวง จึงถูกคาดหวังว่า ถ้าแตกทัพมาอีกจะลงพระอาญาตัดศีรษะ ให้ไปรบแก้ตัวใหม่พระยาเพชรบุรีได้รับหน้าที่ในการล้อมทัพพม่า ฝ่ายพม่าก็พยายามตีแหวกล้อมออกมาแต่ไม่สำเร็จ วีรกรรมของพระยาเพชรบุรี และชาวเมืองเพชรบุรี เป็นเรื่องที่น่าอินตียู่ชั่วขณะ หลังจากนั้นไม่กี่วันพระยาเพชรบุรีก็ถูกประหารชีวิต ด้วย “โษษฐภัย” (มนู อุคฺคเมว, 2531: 66–70)

สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยทั่วไปมักจะถือเอาปีที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (รัชกาลที่ 1)ปราบดาภิเษก และขึ้นครองราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกในราชวงศ์จักรี ไปจนถึงปี พ.ศ. 2398 อันเป็นปีที่ไทยได้ทำสนธิสัญญาเบาริงกับประเทศอังกฤษเป็นประเทศแรก และส่งผลให้ไทยก้าวเข้าสู่การปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยตามแบบตะวันตก

ในสมัยรัชกาลที่ 1–3 ไทยยังคงทำสงครามกับพม่า เมืองเพชรบุรีได้เข้าร่วมทำสงครามครั้งสำคัญ ๆ ในประวัติศาสตร์หลายครั้ง เช่น สงครามเก้าทัพในรัชกาลที่ 1 (พ.ศ. 2328) และในรัชกาลที่ 3 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาเพชรบุรี ร่วมกับเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชและเจ้าเมืองสงขลายกทัพไปปราบหัวเมืองทางใต้คือไทรบุรีกลันตันที่คิดเอาใจออกห่างจากไทย (ประวัติศาสตร์เมืองเพชรบุรี, ม.ป.ป.) โดยจะเห็นว่าเมืองเพชรบุรีนั้นได้รับความไว้วางใจเป็นอย่างมาก แสดงให้เห็นถึงความจงรักภักดีที่ชาวเมืองเพชรบุรีมีต่อราชสำนักได้เป็นอย่างดีโดยเฉพาะในการสงครามเก้าทัพซึ่งเป็นสงครามครั้งใหญ่ระหว่างไทยกับพม่า

เจ้าเมืองเพชรบุรี และชาวเพชรบุรีได้เข้าร่วมในสงครามเก้าทัพ แต่แผนยุทธศาสตร์การรบครั้งนั้นมิได้มุ่งรักษาเมืองเพชรบุรีโดยตรง เพียงแต่มุ่งสู้รบเพื่อป้องกันกรุงเทพฯ ขณะที่เพชรบุรีมีโอกาสถูกโจมตีอย่างมาก เพราะทัพของเจ้าพระยาธรรมมาและพระยาอมรราชที่ตั้งอยู่ราชบุรี มีกำลังเพียง 5,000 ขณะที่พม่ามีกำลังถึง 10,000 แต่เป็นโชคดีของฝ่ายไทยที่กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ทรงมีชัยชนะที่ลาดหญ้าแล้วคุมกองทัพกลับทางบกทราบว่าพม่าตั้งค่ายอยู่ที่นอกเขางูจึงยกเข้าตีค่ายพม่าถึงขั้นตะลุมบอน พม่าแตกหนีไปทั้งกองหน้าและกองหลวง พม่าจึงไม่อาจตีราชบุรีได้ เพชรบุรีจึงรอดพ้นจากภัยสงครามเก้าทัพครั้งนี้ด้วย

ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เมืองเพชรบุรีตกอยู่ในสถานการณ์ใกล้สงครามอีกครั้งในปี พ.ศ. 2363 เมื่อพระเจ้าจักรกัปปมาธิ์ พระราชนัดดาของพระเจ้าปดุง ได้ขึ้นครองราชย์ต่อจากพระเจ้าปดุง มีพระประสงค์จะแสดงให้บรรดาไพร่พลเมืองยำเกรงว่าเข้มแข็งในการศึกเหมือนพระเจ้าปดุง จึงทรงติดต่อกับเจ้าพระยาไทรบุรีปะแ่งน ซึ่งกำลังขัดเคืองกับไทยจะเข้าตีไทยด้วยกัน ทางฝ่ายไทยได้ข่าวพม่าจะยกทัพมา จึงเป็นหน้าที่ที่ชาวเมืองเพชรบุรีต้องรับรองกองทัพจากเมืองหลวงซึ่งเข้ามาพักพิงเป็นเวลาหลายเดือนและมีภาระต้องส่งเสบียงอาหารรวมทั้งความสะดวกอื่น ๆ ด้วยอีกมาก

ครั้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แม้จะไม่มีปัญหาการสงครามกับพม่า แต่ราชอาณาจักรไทยยังมีการะปราบปรามหัวเมืองมลายู โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เจ้าเมืองไทรบุรีและเมืองใกล้เคียงบางเมืองที่กระด้างกระเดื่อง ในการนี้ทางกรุงเทพฯ ได้ให้พระยาสุรินทฤชัย เจ้าเมืองเพชรบุรี เป็นแม่ทัพยกไปปราบปราม ทัพพระยาสุรินทฤชัยไปรวมกับทัพเมืองนครศรีธรรมราช และเมืองสงขลา กองทัพที่ยกไปเป็นกองทัพเรือ ได้เกณฑ์เรือจากเพชรบุรี ราชบุรี สมุทรสาคร เขมร เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกำลังที่ได้จากเพชรบุรีนั้น เป็นจำนวนเรือทั้งสิ้น 9 ลำ ทหาร 599 คน เมื่อยกทัพไปถึงหัวเมืองปักษ์ใต้ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า

เจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้พระยาเพชรบุรีตั้งทัพอยู่กลางเมืองสายบุรี เพื่อจะได้ดูแลหัวเมืองมลายู ซึ่งเจ้าเมืองได้
แข็งเมืองโดยตั้งค่ายเตรียมต่อสู้ ฝ่ายเจ้าเมืองกลันตันเมื่อทราบข่าวพระยาพระยาสุรินทฤๅชัยแจ้งว่าขออ่อนน้อมต่อ
ไทย เมื่อพระยาสุรินทฤๅชัยตอบตกลง พระยาปลัดกลันตันก็มอบทองคำให้แก่พระยาสุรินทฤๅชัย สำหรับค่ายที่เจ้าเมืองกล
ันตันสร้างไว้ นั้น ต่อมาพระยาไชยา ได้รื้อเอาทำลายลงปืนใหญ่ที่ใช้ในการสงครามครั้งนี้ได้ถูกนำมาวางทิ้งไว้
บริเวณริมฝั่งแม่น้ำเพชรบุรี ต่อมาได้ตกทอดมาถึงมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรีในปัจจุบัน (มนู อุดมเวช, 2559:
70-71)

ความสัมพันธ์ระหว่างพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับเมืองเพชรบุรี

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงมี
ความเกี่ยวข้องกับเพชรบุรีในหลายเรื่องด้วยกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรงโปรดเมืองเพชรบุรีอย่างมากมาตั้งแต่ยัง
ไม่ได้ขึ้นครองราชย์ ขณะทรงผนวชอยู่ พระองค์มีความใกล้ชิดกับชาวเพชรบุรีอย่างมาก และทรงเมตตาแสดง
ธรรมโปรดชาวบ้านที่ศาลากลางบ้านหลายแห่งเช่น ที่ศาลาอินชัง (อยู่ริมแม่น้ำเพชรบุรีหน้าวัดน้อย หรือวัด
ไชยสุรินทร์ในปัจจุบัน) ศาลาบ้านจีน (อยู่ริมถนนพานิชเจริญ ใกล้ต้นโพธิ์ ประตูเมือง เขตบ้านนารายณ์ ปัจจุบัน
ศาลานี้ รื้อถวายเป็นวัดลาดโพธิ์แล้ว) ชาวบ้านที่สนใจในพระธรรมที่ทรงแสดงถึงกับถวายลูกหลาน ให้เป็นศิษย์
มากมาย ศิษย์บางคนติดตามพระองค์ไปอยู่วัดสมอรายและวัดมหาธาตุ บางคนได้อุปสมบท และได้ไปครองวัด
ต่างๆ มีสมณศักดิ์ก็มาก ชาวบ้านที่สนใจในพระธรรมที่ทรงแสดงถึงกับถวายลูกหลานให้เป็นศิษย์มากมาย บ้างก็
นำบุตรมาถวายติดกันทั้งเทศน์ เช่น เด็กชายเพ็ง ซึ่งต่อมาได้เข้ารับราชการได้รับบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าพระยามหิ
นทรศักดิ์ธาร (ตันสกุล เพ็ญกุล) การที่พระองค์ได้เสด็จจุดธูปมาเพชรบุรีบ่อยครั้ง และประทับอยู่เป็นเวลานาน ๆ
ได้เสด็จไปในที่ต่าง ๆ เช่น พระองค์ได้ธุดงค์และประทับ ณ เขาหลวง เพื่อศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎก และได้ทรง
เห็นว่าทั้งพระพุทธรูปและเจดีย์ภายในถ้ำมีสภาพชำรุด จึงโปรดเกล้าฯ ให้ทำการบูรณะปฏิสังขรณ์ให้คงสภาพเดิม
ทรงบำเพ็ญสมณธรรม ณ ถ้ำเขาย้อย ทรงประทับแรมที่วัดมหาสมณาราม ได้ทรงเสวยน้ำจากแม่น้ำเพชรบุรี และ
ทรงติดในรสของน้ำเพชรบุรีเป็นน้ำที่มีรสจืดสนิท ไม่กร่อย เมื่อขึ้นครองราชย์แล้วก็โปรดให้ใช้น้ำจากแม่น้ำ
เพชรบุรีเป็นน้ำเสวย และน้ำสรงตลอดรัชกาล (เสวย เกิดเจริญ, 2542: 65-66.)

ต่อมา เมื่อพระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์แล้ว ก็ได้เสด็จมาเมืองเพชรบุรีอีกหลายครั้ง ๆ ละหลาย ๆ วัน
จากบันทึกจดหมายเหตุของหมอบรัดเลแสดงการเสด็จเพชรบุรีของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ดังตาราง

ตารางที่ 1 แสดงการเสด็จเพชรบุรีของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจากจดหมายเหตุหมอบรัดเล

ปีที่เสด็จ	วัน - เดือน	พระราชกรณียกิจ	รายละเอียดการเสด็จ
พ.ศ.2402	2 สิงหาคม	- เสด็จประพาสหัวเมืองตะวันตก	ขบวนเรือตามเสด็จมากแต่เรือ กลไฟ ถึง 6 หรือ 7 ลำ
พ.ศ.2403	10 พฤษภาคม	- เสด็จทอดพระเนตรการสร้างพระราชวัง บนยอดเขา	
พ.ศ.2403	22 มิถุนายน	- แห่งพระไปเมืองเพชร	

	24 มิถุนายน		เสด็จเมืองเพชรบุรีครั้งที่ 3
	19 ตุลาคม	พระราชทานเลี้ยงฝรั่งที่พระที่นั่งใหม่ รุ่งขึ้นเสด็จเมืองเพชรบุรี(20 ตุลาคม)	
2404	12 พฤศจิกายน	ทอดพระเนตรดาวพระพุธเข้าดวงอาทิตย์ที่ เขาวังเมืองเพชรบุรี	
2405	12 พฤศจิกายน	- เสด็จเฉลิมพระราชมณเฑียรที่พระนครคีรี - บรรจุพระบรมสารีริกธาตุในพระสุทนต์ เจดีย์ (เจดีย์ศิลาที่ยอดเขามหาสวรรค์)	เสด็จด้วยเรือกลไฟ
	25 มกราคม – 7 กุมภาพันธ์	เสด็จประพาสเมืองเพชรบุรี	เสด็จด้วยเรือกลไฟ
2407	13 กุมภาพันธ์	เสด็จประพาสเมืองเพชรบุรี	เสด็จจากพระนครไปประทับที่ พระนครคีรีเพื่อทอดพระเนตร เขา, ป่าไม้, วัดแดด, วัดดาว, รุ่ง เส้นรุ่งเส้นแวง และจะได้ทรง ทราบการทำนุบำรุงราษฎร์สุข หรือเดือดร้อนประการใด

จากตารางจะเห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จมาเมืองเพชรบุรีบ่อยครั้ง บางปีก็เสด็จมาหลายครั้งและในเวลาไม่ห่างกันนัก นอกจากนี้ยังมีหลักฐานที่เป็นถาวรวัตถุที่สำคัญ คือ ได้ทรงสร้างพระราชวังในส่วนภูมิภาคแห่งแรกของกรุงรัตนโกสินทร์ขึ้นในเพชรบุรี และทรงสร้างถาวรวัตถุไว้ในเมืองเพชรบุรีหลายอย่างที่แสดงถึงความผูกพันที่พระองค์ทรงมีต่อเมืองเพชรบุรี

ตามพระราชพงศาวดาร กรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4 ได้กล่าวถึงการสร้างพระนครคีรีขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2397 ที่เมืองเพชรบุรี โดยได้โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์พระเพ็ชรพิไชยศรีสวัสดิ์ สร้างวังขึ้นที่เขามหาสมณะ (ภายหลังเปลี่ยนชื่อว่าเขามหาสวรรค์) เป็นเขาที่มี 3 ยอด ให้ชื่อว่าพระนครคีรี แบ่งการก่อสร้างเป็น 3 ส่วนดังนี้

ส่วนแรกเป็นพระที่นั่งที่ประทับและตึกประเทียบป้อมศาลามีประตูกำแพงวัง ให้ชื่อคล้องจองกัน ดังนี้ ประตูนารีประเวศ ประตูเศียรราชกิจ ประตูราชฤทธิแรงปราบ ประตูอานุภาพเจริญ ประตูดำเนินทางสวรรค์ ประตูจันทร์แจ่มจรัส ประตูสุริย์แจ่มจรัส นอกจากนี้ยังให้ชื่อพระที่นั่งและตึกต่าง ๆ ได้แก่ พระที่นั่งเพ็ชรภูมิไพโรจน์ พระที่นั่งปราโมทย์มไหศวรรย์ พระที่นั่งเวษยัตวิเชียรปราสาท พระที่นั่งราชธรรมสภา ตึกหนักสัณฐาคารสถาน หอพิฆาตพิฆาตเศรษฐี หอพระจตุเวทประดิษฐาน ชุมตะเกียงมีชื่อว่า หอชัชวาลเวียงไชย และให้สร้างป้อมขึ้น 5 ป้อม ให้ชื่อว่า ป้อมมฤตยูป้อมปก ป้อมวิรุฬหกบริรักษ์ ป้อมวิรูปักษ์ป้องกัน ป้อมเวสสุวรรณรักษา ป้อมวัชรินทรภิบาล มีศาลาอุทกชนในชายชวาหิมดาบตำรวจและที่สถานต่างๆ

ส่วนที่ 2 โปรดให้ทำพระเจดีย์ศิลาเป็นซีกๆ โดยสั่งทำมาจากเกาะสีชัง ขนาดฐาน 6 คอก สูง 4 วา 2 คอก ไปประดิษฐานไว้ที่ยอดเขานั้น ให้ชื่อว่าสุทนต์เจดีย์ โปรดให้สร้างพระวิหารโรงธรรม อุโบสถ กุฏิ เสนาสนสงฆ์ เป็นอารามขึ้น

ส่วนที่ 3 โปรดให้ก่อหุ้มพระเจดีย์เก่า ขนาดฐาน 10 วา สูง 1 เส้นให้ชื่อว่า พระธาตุจอมเพชร

นอกจากสร้างพระนครคีรีแล้วยังได้โปรดให้สร้างและบูรณปฏิสังขรณ์สิ่งอื่น ๆ อีก ได้แก่ การบูรณะวัดที่เนินเขามหาสวรรค์ให้ชื่อว่า วัดสมณาราม การสร้างถนนให้ชื่อว่า “ถนนราชวิถี” สร้างสะพานข้ามแม่น้ำท่าเตียนด้วยอิฐอย่างสะพานยุโรป กำหนดให้ปากข้างเมืองเก่า มีถนนและตึกตลาดขึ้นทั้ง 2 ฟากถนนเมื่อปี 2406 พระปรางค์เดิมของโบราณที่วัดมหาธาตุหักลงมา ก็โปรดฯ ให้ก่อสร้างขึ้นเสียใหม่ ส่วนที่ถ้าเขาหลวงก็โปรดให้สร้างพระพุทธรูปใหญ่ขึ้น 1 องค์ สร้างพระบาทจำลอง และบูรณปฏิสังขรณ์พระพุทธรูปเก่าๆ ขึ้นทุกองค์ มีการสร้างพระเจดีย์สูง 6 ศอก 2 องค์ สำหรับที่เขาพนมขุดก็โปรดฯ ให้สร้างพระเจดีย์ขึ้นบนยอดเขา 1 องค์ ที่ลานหน้าเขาโปรดให้สร้างพลับพลาตรีมุขขึ้น 1 หลัง มีตึกและโรงพิธีสำหรับแรกนาขวัญขึ้นที่นั่นด้วย บริเวณหน้าพลับพลา นั้นโปรดให้ซื้อนาราชภู 714 ไร่ 2 งาน เป็นเงิน 91 ชั่ง 19 ตำลึง 3 สลึงเพื่อตั้งไปประทับแรมอยู่ปีละ 1 – 2 ครั้งเสมอทุกปี (เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, 2477) ซึ่งในการสร้างพระนครคีรีมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการแสดงต่อชาวต่างชาติว่า ประเทศสยามมิได้เป็นบ้านป่าเมืองเถื่อน มีพระราชวังที่ประทับนอกเมืองหลวงเช่นเดียวกับที่พระมหากษัตริย์ในยุโรปมิได้เป็นการแสดงให้เห็นว่ามีความทัดเทียมมิได้ด้อยไปกว่ากัน ส่วนการบูรณปฏิสังขรณ์วัด วาอารามและพระพุทธรูปนั้น เป็นไปตามธรรมเนียมของชาวพุทธและนั่นคือสิ่งที่ทำให้เกิดความผูกพันระหว่างพระมหากษัตริย์กับชาวเมืองเพชรบุรีสืบมาถึงปัจจุบัน

ความผูกพันระหว่างพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับชาวเมืองเพชรบุรี ยังพบว่ามีประกาศพระนครคีรี จศ. 1222 (พ.ศ.2403) ที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงนำเอาระเบียบการถวายฎีกาเป็นเครื่องเชื่อมความสัมพันธ์กับราษฎร พระองค์ยังทรงประกาศเป็นระเบียบปฏิบัติเกี่ยวกับการถวายฎีการ้องทุกข์ให้แก่ราษฎรเพื่อให้เกิดความสะดวกรวดเร็ว และระงับทุกข์ให้แก่ราษฎร ทั้งยังโปรดฯ ให้ตุลาการชำระให้โดยเร็วเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงมีต่อชาวเมืองเพชรบุรี ทรงอนุญาตให้ชาวเพชรบุรีได้เฝ้าอย่างใกล้ชิดและเปิดโอกาสให้ราษฎรที่มีเรื่องทุกข์ร้อน หรือถูกข้าราชการเบียดเบียน หรือไม่ได้รับความเป็นธรรมทางโรงศาล ให้สามารถเข้าเฝ้าถวายฎีการ้องทุกข์ได้อย่างกว้างขวาง ทุกเวลา ทุกสถานที่ที่พระองค์ประทับอยู่ เว้นแต่อยู่ในระหว่างทางเสด็จพระราชดำเนิน อยู่เท่านั้น เพราะถือว่าเป็นคนไม่มีความเคารพขัดขวางทางเสด็จพระราชดำเนิน และยังทรงแนะนำวิธีการถวายฎีกาให้แก่ชาวเพชรบุรีอีกด้วยด้วยประกาศพระนครคีรี เป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึงน้ำพระทัยที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระเมตตาต่อประชาชนชาวเพชรบุรี ทรงเปิดโอกาสให้สามารถเข้าเฝ้าได้อย่างใกล้ชิด นับเป็นการเปลี่ยนแปลงระบบสมมติเทพมาเป็นเสมือนพ่อปกครองลูกตามแบบอย่างสมัยสุโขทัย และทรงใช้เวลากับประชาชนอย่างแท้จริง สารสำคัญอีกประการหนึ่งของประกาศพระนครคีรี จ.ศ.1222 (พ.ศ.2403) คือ เรื่องเกี่ยวกับสิทธิสตรี พระองค์ทรงเมตตาและยกย่องให้สตรี เป็นตัวแทนนำฎีการ้องทุกข์ขึ้นถวายได้ อาจกล่าวได้ว่าพระองค์ทรงพระราชทานสิทธิสตรีเป็นครั้งแรกที่พระนครคีรี(เสวย เกิดเจริญ, 2542: 118-120)

สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องแสดงถึงความใกล้ชิดที่พระมหากษัตริย์ทรงมีต่อราษฎรได้เป็นอย่างดียิ่ง จะเห็นได้ว่าสิ่งแรกจะเกิดขึ้นที่เพชรบุรีเกือบทุกสิ่ง เช่น พระราชวังในส่วนภูมิภาคแห่งแรก พระราชทานสิทธิสตรีเป็นครั้งแรก แม้แต่การฟื้นฟูพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญก็ปรากฏขึ้นที่เพชรบุรีเป็นครั้งแรกเช่นกัน

ความสัมพันธ์ระหว่างพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับเมืองเพชรบุรี

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 โปรดประพาสตามมณฑลหัวเมืองเพื่อดูสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎร มีทั้งที่เสด็จไปตรวจราชการอย่างเป็นทางการและเสด็จประพาสเป็นการส่วน

พระองค์ หรือ “เสด็จประพาสต้น” ทั้งเสด็จทางเรือ เสด็จทางรถไฟอย่างสามัญชน ทรงแต่งพระองค์อย่างคนธรรมดา เช่น เป็นคนหบตี ทำให้ได้พบปะพูดคุยกับชาวบ้านโดยที่ชาวบ้านบางคนไม่รู้ว่าพระองค์เป็นพระเจ้าแผ่นดิน บางครั้งทรงได้รับเลี้ยงอาหารจากชาวบ้าน ซึ่งการคบหาสมาคมกับราษฎรอย่างใกล้ชิด ทำให้พระองค์ทรงทราบทุกข์สุขและความเป็นไปของราษฎรตลอดจนทางปฏิบัติงานของข้าราชการในส่วนท้องถิ่น (การเสด็จประพาสต้น, 2557) การเสด็จประพาสต้นในครั้งแรก ๆ นั้นก็จะมีเมืองเพชรบุรีอยู่ด้วย และได้ทรงใช้เมืองเพชรบุรีเป็นที่ประทับพักแรมเพื่อพักผ่อนพระราชอิริยาบถ และยังใช้ในการรับรองแขกเมือง เพราะถือว่าพระนครคีรีเป็นสถานที่ซึ่งสามารถอวดชาวยุโรปได้เพื่อให้ชาวยุโรปเห็นว่าพระมหากษัตริย์ไทยก็มีพระราชวังที่ประทับตามฤดูกาลเช่นเดียวกับพระมหากษัตริย์ของชาวยุโรป เป็นการแสดงถึงความเท่าเทียมเสมอเหมือนกัน ชาวยุโรปจะได้มองไทยด้วยความเสมอภาคกัน เป็นกุศโลบายที่พระมหากษัตริย์ไทยในยุคที่จักรวรรดินิยมกำลังแผ่ขยายอำนาจเข้ามาในไทยนั่นเอง นอกจากนี้ยังทรงออกว่าราชการ ณ เมืองเพชรบุรีด้วย สำหรับการเสด็จมาเมืองเพชรบุรี นับแต่ขึ้นครองราชย์แล้วก็ได้เสด็จมาเพชรบุรีหลายครั้งดังแสดงในตาราง

ตารางที่ 2 แสดงการเสด็จเพชรบุรีของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ปี ที่เสด็จ	วัน - เดือน	พระราชกรณียกิจ	รายละเอียดการเสด็จ
พ.ศ. 2418	11 - 18 กุมภาพันธ์	- เสด็จประพาสถ้ำเพลิงและถ้ำพังและให้ราษฎรเข้าเฝ้า - เสด็จเขาพนมขุดและเขาหลวง - เสด็จวัดเขานันไดอิฐ วัดมหาสมณาราม วัดกำแพงแลง	เสด็จโดยทางเรือ
พ.ศ. 2429	10 กุมภาพันธ์ - 1 มีนาคม	- เสด็จประพาสถ้ำเพลิงถ้ำพัง วัดพระนอน เขาหลวง - เสด็จประพาสตลาด เขานันไดอิฐ ถ้ำกลบ ถ้ำสาริกา ถ้ำเจ็ดแท่น วัดกำแพงแลง หมู่บ้านไทยทรงดำ ท่ายาง ท่าคอย เขาลูกช้างถ้ำวันนอน ถ้ำพระพิมพ์ ถ้ำพระเผือก เขาตอก ถ้ำจีน - โปรดให้ชาวไทยทรงดำขับแคนถวาย	เสด็จโดยทางเรือ
พ.ศ. 2447	17 กรกฎาคม	- มีพระประสงค์จะทอดพระเนตรความเป็นอยู่ปกติของราษฎร	เสด็จโดยรถไฟ
	24 - 28 กรกฎาคม	- เสด็จประพาสบางทะเล - ถวายพุ่มพระสงฆ์เข้าพรรษา - เสด็จประพาสวัดต่าง ๆ ในเมืองเพชรบุรี	เสด็จโดยเรือ ฉลอง
พ.ศ. 2452	11 - 18 กันยายน	- เสด็จประพาสตามถนนหลังจวน ตลาดตำบลวัดปิ่น ท่าศาลา บ้านลาวตำบลลิ้น ไไร่ส้ม วงคอย - เสด็จวัดใหญ่สุวรรณาราม วัดเกาะ วัดมหาสมณาราม วัดโพธาราม วัดอุไทย วัดพระทรง วัดสนามพรหมณ์ วัดชีปเกิด วัดป้อม - ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกวัดใหญ่สุวรรณาราม เป็นวัดหลวง	เสด็จมาทางเรือ เสด็จกลับทางรถไฟ

ตารางที่ 2 แสดงการเสด็จเพชรบุรีของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ต่อ)

ปี ที่เสด็จ	วัน – เดือน	พระราชกรณียกิจ	รายละเอียดการเสด็จ
พ.ศ. 2453	8 –14 กรกฎาคม	- โปรดเกล้าฯพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ - โปรดเกล้าฯให้บรรพชาหลวงที่เมืองเพชรบุรี (บุตรผู้ว่าราชการจังหวัดเพชรบุรี)	เสด็จโดยทางรถไฟประทับที่พลับพลاب้านปืน
	14 สิงหาคม –11 กันยายน	- เสด็จพระราชดำเนินมาก่อพระฤกษ์ที่พระตำหนักบ้านปืน - โปรดเกล้าฯให้ตั้งพระราชพิธีพืชมงคล - บำเพ็ญพระราชกุศลในโอกาสที่สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์เจ้าอรุณรัชสมโภชน สิ้นพระชนม์ครบรอบ 1 ปี	เสด็จด้วยเรือกลไฟ

การที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเพชรบุรีบ่อยครั้งนั้น ก็เป็นการแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนแล้วว่าพระองค์ทรงโปรดเมืองเพชรเป็นอย่างมาก พระองค์ได้มีพระราชดำริเกี่ยวกับเมืองเพชรบุรีว่า “เมืองเพชรบุรี เป็นภูมิสถานอันงดงาม และสมบูรณ์เคยเป็นที่ประพาสของพระเจ้าแผ่นดินแต่กาลก่อนตลอดมา” (กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, 2453) ในขณะที่ทรงครองราชสมบัติก็ได้เสด็จประพาสเมืองเพชรบุรี เป็นประจำตลอดรัชกาล และยังได้โปรดเกล้าฯ ให้ผู้ว่าราชการเมืองเพชรบุรีสมัยนั้น คือ พระยาสุรพันธ์พิสุทธิ์ (เทียน บุนนาค) ดำเนินการจัดซื้อที่ดินที่บ้านปืน ตำบลบ้านหม้อ ด้วยพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เป็นเนื้อที่ประมาณ 400 ไร่ เพื่อสร้าง “พระราชวังบ้านปืน” เมื่อก่อสร้างตัวพระตำหนักพระราชวังบ้านปืนในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังดำเนินการสร้างได้ไม่มากนัก พระองค์ก็เสด็จสวรรคต พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดฯ ให้ดำเนินการก่อสร้างต่อจนสำเร็จ รวมเวลาก่อสร้างประมาณ 8 ปี ได้พระราชทานนามพระราชวังบ้านปืนใหม่ว่า “พระราชวังรามราชนิเวศน์”

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินทรงวางศิลาฤกษ์ เมื่อวันที่ 19 สิงหาคม พ.ศ.2453 ด้วยเหตุที่มีพระราชประสงค์ที่จะมีพระราชวังนอกพระนครเพื่อประทับค้างแรมได้โดยสะดวกและจะให้เป็นที่ประทับที่ประทับยามหน้าฝน พระองค์จึงมีพระราชโองการให้ซื้อที่ดินจากชาวบ้านที่เขตบ้านปืนริมแม่น้ำเพชรบุรี โดยได้แบบแผนมาจากตำหนักในพระราชวังของพระเจ้าไกเซอร์แห่งเยอรมัน สืบเนื่องจากการสร้างพระราชวังรามราชนิเวศน์ได้ส่งผลให้เกิดการสร้างถนนขึ้นอีกหลายสาย เช่น ถนนราชดำเนิน ถนนราชดำริ ถนนดำรงรักษ์ ถนนบริพัตร สะพานอรุณฯ ถนนหาดเจ้าสำราญรถไฟสายหาดเจ้าสำราญ และต่อมาได้มีการปลูกต้นมะฮอกกานี ริมฝั่งถนนราชดำเนิน ถนนราชดำริ ถนนดำรงรักษ์ และถนนบริพัตร (เสยย์เกิดเจริญ, 2523: 40–41) ความผูกพันระหว่างพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับชาวเมืองเพชรบุรีนั้น เริ่มมาจากการที่พระองค์ได้ตามเสด็จตามพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และได้มีความใกล้ชิดกับชาวเมืองประกอบกับเมืองเพชรบุรีเอง ก็มีสภาพทางธรรมชาติที่สมบูรณ์ และหลากหลายเป็นที่ทรงโปรดต่อมาจึงได้ทรงสร้างอนุสรณ์สถานเป็นหลักฐานไว้หลายแห่ง จึงกล่าวได้ว่าพระองค์ทรงคุ้นเคยกับการเสด็จเมืองเพชรบุรีเป็นอย่างมาก

ความสัมพันธ์ระหว่างพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวกับเมืองเพชรบุรี

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 6 ได้เสด็จพระราชดำเนินไปประทับแรมที่เมืองเพชรบุรีหลายครั้ง เพื่อประทับรักษาพระอาการปวดพระวรกาย ตามที่แพทย์หลวงประจำพระองค์กราบบังคมทูลแนะนำ ในการนี้ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพลับพลาที่ประทับแรมขึ้นที่ชายทะเล ตำบลบางทะเล เมื่อ พ.ศ. 2460 เป็นอาคารไม้ใต้ถุนสูงหลังคามุงจาก ฝาขัดแตะหลายหลัง พระราชทานนามว่า “ค่ายหลวงหาดเจ้าสำราญ” ซึ่งในเวลานับแต่ พ.ศ. 2461 – 2466 พระองค์ได้เสด็จประทับแรมค่ายหลวงหาดเจ้าสำราญเกือบทุกปีโดยการเสด็จมานั้นมีพระราชกรณียกิจหลายประการ เช่น การฝึกกองเสือป่า การพักผ่อนพระราชอิริยาบถ ทรงนำคณะละครมาเล่นที่พระราชนิเวศน์มฤคทายวัน และทรงว่าราชการในเมืองเพชรบุรีด้วย

อนึ่ง นอกจากพลับพลาที่ประทับแล้ว ยังมีเรือนสำหรับผู้ตามเสด็จซึ่งสร้างรวมกันเป็นหมู่ใหญ่เดิมจึงเรียกว่า “ค่ายหลวงบางทะเล” ต่อมาพระราชทานนามใหม่ว่า “ค่ายหลวงหาดเจ้าสำราญ” ต่อมาภายหลังเกิดปัญหาขึ้นหลายอย่าง เช่น ขาดแคลนน้ำจืด การคมนาคมไม่สะดวก ตลอดจนมีแมลงวันจำนวนมาก เป็นต้น ทำให้ต่อมาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดสร้าง “พระราชนิเวศน์มฤคทายวัน” ขึ้นที่บริเวณอำเภอชะอำ ประกอบด้วยพระที่นั่ง รวม 3 องค์ ได้แก่ พระที่นั่งสมุทรพิมาน พระที่นั่งพิศาลสาคร และพระที่นั่งสโมสรเสวกามาตย์ และในปี พ.ศ. 2468 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินมาประทับแรม ณ พระราชนิเวศน์แห่งนั้น ซึ่งนับเป็นการเสด็จพระราชดำเนินจังหวัดเพชรบุรีเป็นครั้งสุดท้ายในรัชกาลสำหรับการเสด็จมาเมืองเพชรบุรีตลอดรัชกาลนั้น เริ่มเสด็จตั้งแต่ปี พ.ศ. 2457 จนถึงปี พ.ศ. 2468 ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 3 แสดงการเสด็จเพชรบุรีของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ปี ที่เสด็จ	วัน – เดือน	พระราชกรณียกิจ	รายละเอียดการเสด็จ
พ.ศ. 2457	มกราคม	- เสด็จฯ มาฝึกกองเสือป่าเสนาหลวงรักษาพระองค์	-
พ.ศ. 2458	4 มิถุนายน	- เสด็จพระราชดำเนินมณฑลพิษณุใต้ผ่านเพชรบุรี มีประชาชนที่ถูกละเมิดไ้ม้ร้อรับเสด็จฯ ด้วย ทรงพระกรุณาโปรดฯ ให้งดเก็บเงิน บำรุงท้องที่เป็นเวลาหนึ่งปี	เสด็จโดยทางรถไฟ
พ.ศ. 2461 - 2466		- เสด็จพระราชดำเนินมาประทับแรม ณ ค่ายหลวงหาดเจ้าสำราญทุกปี ยกเว้นเพียง ปี 2463 และประทับอยู่ครั้งละหลายๆ วัน ทุกครั้งเสด็จฯ ในเดือนเมษายน	เสด็จโดยรถไฟ
2467 - 2468		- เสด็จพระราชดำเนินเวศน์มฤคทายวัน	เสด็จโดยรถไฟ

ในปี 2462 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการก่อสร้างทางรถไฟเล็ก ตั้งแต่ริมทางรถไฟสายใต้ไปตามถนนที่จะไปหาดเจ้าสำราญ เป็นระยะทางยาว 16 กิโลเมตร ระหว่างการก่อสร้างดำเนินมาได้ประมาณ 1 ปี มีข้อปัญหาในเรื่องน้ำท่วมเมื่อถึงฤดูน้ำหลาก เพราะถนนเดิมเคย

น้ำท่วมเป็นตอน ๆ เกรงจะเซาะทางรถไฟเสียหาย โดยการถมทางรถไฟด้วยหินศิลา และยกถนนทางรถไฟให้สูงขึ้นพอไม่ให้น้ำท่วมถึง ในส่วนของตัวรถไฟมี 2 ขบวน คือ รถไฟโดยสาร และรถไฟลำเลียงของ สำหรับการเสด็จพระราชดำเนินแปรพระราชฐานมาที่ค่ายหลวงหาดเจ้าสำราญในการก่อสร้างครั้งนี้ ได้มีการสร้างถ้ำน้ำและท่อน้ำจากพระราชวังรามราชนิเวศน์มาสถานีสำหรับส่งน้ำลงไปหาดเจ้าสำราญอีกด้วย (กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, 2465)

อย่างไรก็ดีการเสด็จพระราชดำเนินมาท่องเที่ยวยังเมืองเพชรบุรีของพระมหากษัตริย์จักราชกาลที่ 4 – 6 ชี้ให้เห็นว่าแม้จะเสด็จฯ มาเพื่อประทับพักผ่อนพระราชอิริยาบถแต่ก็มีได้ทรงวางแว่นพระราชกิจ การเสด็จฯ มายังเมืองเพชรบุรีปีละหลาย ๆ ครั้งมีทั้งเพื่อประกอบพระราชกรณียกิจ ทรงรับแขกเมือง ทรงประทับเพื่อพักผ่อนพระราชอิริยาบถ การที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเมืองเพชรบุรีมากจนกระทั่งเสด็จมาสร้างพระราชวังพระนครคีรีขึ้นที่เมืองเพชรบุรี บอกให้ทราบถึงการให้ความสำคัญกับเมืองเพชรบุรี การพัฒนาเมืองให้เหมาะสมสำหรับการรับวัฒนธรรมตะวันตก แม้ในรัชกาลต่อมาก็ยังโปรดเมืองเพชรบุรีเห็นได้จากการสร้างพระราชวังแห่งใหม่ที่ตำบลบ้านปืน พระมหากษัตริย์ยังทรงบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามหลายแห่งในเมืองเพชรบุรี พระราชทานพระราชทรัพย์และกำลังคนเพื่อการซ่อมแซม และก่อสร้างสถานที่ต่างๆ เพื่อพัฒนาให้เมืองเพชรบุรีเป็นเมืองที่เหมาะสมสำหรับต้อนรับแขกเมือง เพื่อทำให้ชาวตะวันตกที่ได้มาเยือนเห็นว่าประเทศสยามมีความเจริญและสามารถพัฒนาหัวเมืองให้มีความเจริญทัดเทียมตะวันตกได้ (วรางคณา นิพัทธ์สุขกิจ, 2561: 70-71) อย่างเช่นประเทศตะวันตกมีพระราชวังฤดูร้อนของสยามก็มีพระนครคีรีเช่นกัน อีกทั้งการเสด็จมายังเมืองเพชรบุรี และการสร้างความเจริญต่าง ๆ ก็เป็นการแสดงให้เห็นว่าความเจริญก้าวหน้าทั้งปวงนั้นมีได้มีอยู่แต่เฉพาะในเมืองหลวงเท่านั้น แต่ได้กระจายตัวสู่ภูมิภาคต่าง ๆ อย่างทั่วถึง ซึ่งหมายความว่ามั่งคั่งและความเจริญของสยามไม่ได้ด้อยไปกว่าประเทศทางตะวันตกเลย

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับเมืองเพชรบุรีในสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 6 (พ.ศ.2394 – 2468) กล่าวโดยสรุปได้ว่า เมืองเพชรบุรีเป็นเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรืองและความเป็นมาอันยาวนาน สะท้อนให้เห็นได้จากมรดกทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะหลักฐานทางด้านโบราณคดีศิลปะและสถาปัตยกรรมต่าง ๆ ที่มีให้พบเห็นอยู่ทั่วไป โดยเฉพาะสถานที่ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในราชวงศ์จักรีทั้ง 3 พระองค์ ทรงสร้างไว้ในเมืองเพชรบุรี ได้แก่ พระนครคีรี (เขาวัง) พระรามราชนิเวศน์ (วังบ้านปืน) และพระราชนิเวศน์มฤคทายวัน ในขณะที่วัดความเจริญอย่างอื่น ๆ ก็ถูกสร้างขึ้นตามมา เช่น ถนน สะพาน เป็นต้น นับเป็นพระราชานุสรณ์ที่เป็นหลักฐานยืนยันความสัมพันธ์ที่พระมหากษัตริย์ทรงมีต่อเมืองเพชรบุรีเป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังมีเรื่องเล่าอันเป็นความภาคภูมิใจแก่ชาวเพชรบุรีเป็นอย่างยิ่ง เช่น การฟื้นฟูพระราชประเพณีแรกนาขวัญ ซึ่งได้เริ่มพระราชพิธีนี้ที่เมืองเพชรบุรี และหลักฐานการสร้างทางรถไฟสายหาดเจ้าสำราญ (ทางรถไฟสายน้อย) แม้ประจักษ์พยานการสร้างจะไม่หลงเหลืออยู่อีกต่อไปแล้ว แต่ยังคงเป็นที่กล่าวถึงกันอยู่จนถึงปัจจุบันซึ่งเป็นสิ่งที่อนุชนรุ่นหลังควรอนุรักษ์และสืบทอดด้วยความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ที่ได้ร่วมกันสร้างสรรค์สิ่งดีงามไว้แก่ชาวเพชรบุรี

จากการเสด็จเมืองเพชรบุรี เพื่อประทับพักผ่อนพระราชอิริยาบถของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การเสด็จประพาสต้นของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และการเสด็จมาพักผ่อนจากพระอาการ

ประชวรของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับชาวเมืองเพชร ที่มีจุดเริ่มต้นจากการสร้างความเจริญภายในประเทศให้ชาวตะวันตกได้เห็นถึงความทัดเทียมกัน ส่งผลให้เกิดการพัฒนาทั้งทางสังคม เศรษฐกิจ และการท่องเที่ยว พร้อมกับการนำผู้คนเข้ามาท่องเที่ยวในเมืองเพชรบุรี โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ในลักษณะของการท่องเที่ยวตามรอยเสด็จ ทำให้ชาวเมืองเพชรบุรี ได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวนี้เป็นอย่างมากมาจนถึงปัจจุบัน

การอภิปรายผล

ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับเมืองเพชรบุรีในสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 6 (พ.ศ.2394 – 2468) แสดงถึงความผูกพันระหว่างพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว กับชาวเมืองเพชรบุรีอย่างชัดเจน โดยเฉพาะความภาคภูมิใจของชาวเพชรบุรีที่มีต่อสิ่งก่อสร้างที่พระมหากษัตริย์ทั้ง 3 พระองค์ทรงสร้างไว้ และการเสด็จประพาสเมืองเพชรบุรีทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการหลายครั้ง เป็นสิ่งที่ยังอยู่ในความทรงจำของชาวเมืองเพชรบุรีมาจนถึงปัจจุบัน สอดคล้องกับงานเขียนของ เสย്യ เกิดเจริญ พระปียมหาราชกับเมืองเพชร ที่ศึกษาถึงการเสด็จมาประพาสเมืองเพชรบุรีของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และทรงมีพระเมตตาต่อชาวเมืองเพชร ทรงคุ้นเคยกับเมืองเพชรและชาวเมืองเพชรบุรี ได้เสด็จประพาสเป็นประจำตลอดรัชกาลและทรงสัมพันธ์กับเมืองเพชรบุรีในเรื่องต่าง ๆ

เอกสารอ้างอิง

- การเสด็จประพาสต้น. (2557). สืบค้นเมื่อ 11 มิถุนายน 2559, จาก <http://kingrama5.exteen.com/20140910/entry-3>.
- กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 กระทรงวัง มร. 5รล/7 เรื่อง ปลุกต้นไม้ที่พระราชวังบ้านปืน (28 พฤษภาคม – 19 กันยายน 2453)
- _____. เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 6 กระทรงวัง มร. 6 ว/1 เรื่อง ทำทางรถไฟหาดเจ้าสำราญ (6 พฤษภาคม 2462 – 23 สิงหาคม 2465)
- เจ้าพระยาทิพากรวงศ์. (2477) **พระราชพงศาวดาร กรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2394 – 2411**. พิมพ์เป็นที่ระลึก ในงานพระราชทานเพลิงศพ คุณหญิงธรรมสารเนติ (อบ บุนนาค) วันที่ 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2477 ณ วัดประยูรวงศาวาส.พระนคร:โรงพิมพ์พระจันทร์ ท่าพระจันทร์.
- สืบค้นเมื่อ 28 กรกฎาคม 2563, จาก <https://vajirayana.org>
- ฉลอง สุนทรวาณิชญ์. (บรรณาธิการ.). (2550). **สมุทรชาบุรี พ.ศ. 2468** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สมาคมมิตรภาพญี่ปุ่น – ไทย.
- จิตติมา สุวรรณชาติ. (2559). **ประวัติศาสตร์เพชรบุรี**. เพชรบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี.
- ประวัติศาสตร์เมืองเพชรบุรี**. (ม.ป.ป.). สืบค้นเมื่อ 28 กันยายน 2559, จาก <http://research.pbr.ac.th/web/index>.
- พยุ่ง วงษ์น้อย. (2557). **พื้นภูมิเพชรบุรี: ภูมิสถานโครงการจัดทำหนังสือเฉลิมพระเกียรติ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี**. เพชรบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี.

- มนู อุดมเวช. (2531).งานวิจัยเรื่องเพชรบุรีสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้น. เพชรบุรี: วิทยาลัยครูเพชรบุรี.
- มนู อุดมเวช และคณะ. (2559). **พื้นภูมิเพชรบุรี: ภูมิประวัติ โครงการจัดทำหนังสือเฉลิมพระเกียรติมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี**. เพชรบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี.
- วรางคณา นิพัทธ์สุขกิจ. (2561). การเสด็จประพาสเมืองเพชรบุรีสมัยรัชกาลที่ 4 – รัชกาลที่ 6. **วารสารประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ**, 43: 47–72.
- เสยย์ เกิดเจริญ. (2523). **พระพุทธเจ้าหลวงกับเมืองเพชรบุรี**. อนุสรณ์ในงานฉาปนกิจศพ คุณพ่อเสริมบุระมาน. เพชรบุรี: เพชรบุรีการพิมพ์.
- _____. (2542). **พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับเมืองเพชรบุรี**. อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ อาจารย์สายพิน เปี่ยมสง่า. เพชรบุรี: เพชรบุรีการพิมพ์.
- _____. (2542). **พระปิยมหาราชกับเมืองเพชร**. อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ จำสับเอกหญิงอุไร อังกินันท์. เพชรบุรี: เพชรบุรีการพิมพ์.